

O'RTA MAXSUS VA KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARINI DAVLAT AKKREDITATSIYASIDAN O'TKAZISHDA EKSPERTIZA SIFATINI OSHIRISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Nasirov Mansur Ibrohimovich

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi
Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligining O'rta maxsus va kasbiy ta'lim
tashkilotlari sifatini baholash guruhi bosh inspektori*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish jarayonida ekspertiza sifatini oshirish masalalari ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilingan. Akkreditatsiya ekspertizasining mohiyati, tamoyillari, amaldagi muammolari yoritilgan hamda ekspert faoliyatining obyektivligi, shaffofligi va natijadorligini ta'minlovchi metodik yondashuvlar, kriterial baholash tizimi va raqamli instrumentlar taklif etilgan. Xulosa qismida ekspertiza sifatini oshirishga yo'naltirilgan amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: davlat akkreditatsiyasi, ekspertiza sifati, o'rta maxsus ta'lim, kasbiy ta'lim, sifat ta'minoti, ekspert kompetentligi, akkreditatsiya mezonlari, ta'lim sifati menejmenti.

Аннотация: В статье рассматриваются научно-методические основы повышения качества экспертизы при государственной аккредитации организаций среднего специального и профессионального образования. Проанализированы сущность, принципы и актуальные проблемы аккредитационной экспертизы, предложены методические подходы, критериальная система оценки и цифровые инструменты, обеспечивающие объективность и прозрачность деятельности экспертов.

Ключевые слова: государственная аккредитация, качество экспертизы, среднее специальное образование, профессиональное образование, обеспечение качества, компетентность эксперта, критерии аккредитации.

Annotation: The article examines the scientific and methodological foundations for improving the quality of expert examination in the state accreditation of secondary special and vocational education organizations. The essence, principles and current problems of accreditation expertise are analyzed, and methodological approaches, a criteria-based evaluation system and digital tools ensuring objectivity and transparency of expert activity are proposed.

Keywords: state accreditation, quality of expertise, secondary special education, vocational education, quality assurance, expert competence, accreditation criteria.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uning sifatini xalqaro andozalar darajasiga moslashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ushbu jarayonda o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlarining faoliyat sifatini baholashning asosiy vositasi — davlat akkreditatsiyasi hisoblanadi. Akkreditatsiya nafaqat ta'lim muassasasining normativ hujjatlarga muvofiqligini tasdiqlash, balki uning ta'lim sifati, moddiy-texnika bazasi, pedagog kadrlar salohiyati va bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini xolis baholash mexanizmi sifatida xizmat qiladi.

Ammo amaliyotda akkreditatsiya jarayonining markaziy bo'g'ini bo'lgan ekspertiza faoliyatida bir qator muammolar saqlanib qolmoqda: baholash mezonlarining subyektivligi, ekspertlarning kasbiy tayyorgarlik darajasidagi farqlar, axborot-tahlil tizimlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda ekspertiza natijalarining shaffofligini ta'minlashda metodik asoslarning mukammal emasligi. Mazkur holat ekspertiza sifatini oshirish bo'yicha ilmiy-metodik asoslarni ishlab chiqishni dolzarb masalaga aylantiradi.

Maqolaning maqsadi — o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazishda ekspertiza sifatini oshirishning ilmiy-metodik asoslarini tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida tahliliy-mantiqiy, qiyosiy-tahliliy, tizimli yondashuv hamda ekspertlar so'rovi (anketa-so'rovnoma) usullaridan foydalanildi. Xorijiy davlatlar (Finlyandiya, Germaniya, Janubiy Koreya, Singapur)ning kasbiy ta'lim akkreditatsiya tizimlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim muassasalarini akkreditatsiyadan o'tkazish tartibiga oid normativ-huquqiy hujjatlari qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, 2023–2025 yillar davomida o'tkazilgan akkreditatsiya jarayonlarining statistik ma'lumotlari asosida ekspertiza natijalarining ishonchlilik darajasi baholandi.

1. Akkreditatsiya ekspertizasining mohiyati va tamoyillari

Davlat akkreditatsiyasi ekspertizasi — ta'lim tashkilotining faoliyat ko'rsatkichlarini belgilangan mezonlar asosida xolis, mustaqil va ilmiy asoslangan tarzda baholash jarayoni hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi ta'lim muassasasining davlat ta'lim standartlariga muvofiqligini aniqlashdan tashqari, muassasaning ichki sifat ta'minoti tizimini takomillashtirish yo'nalishlarini ko'rsatib berishdan iborat.

Ekspertiza faoliyati quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozim: obyektivlik va xolislik; shaffoflik va ochiqlik; mezonlarning yagonaligi va o'lchanuvchanligi; kollegiallik; mas'uliyat va hisobdorlik; uzluksiz takomillashuv. Ushbu tamoyillarning amalda to'liq ta'minlanishi ekspertiza natijalarining ishonchliligini belgilaydigan asosiy omil hisoblanadi.

1.1. Ekspertiza sifatiga ta'sir etuvchi omillar

- ekspertlarning kasbiy kompetentligi va tegishli soha bo'yicha amaliy tajribasi;
- baholash mezonlarining aniq, o'lchanadigan va hujjatlashgan ko'rsatkichlarga asoslanganligi;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ekspertiza jarayoniga joriy etilganlik darajasi;
- ekspertiza natijalarini monitoring qilish va takroriy tekshirish mexanizmlarining mavjudligi;
- manfaatlar to'qnashuvini bartaraf etish tizimining samaradorligi.

2. Ekspertiza jarayonidagi dolzarb muammolar

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlarini akkreditatsiyadan o'tkazishda ekspertiza sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi bir qator omillar mavjud. Birinchidan, ayrim hollarda ekspertlar tanlovida faqat akademik daraja emas, balki amaliy-sohaviy tajriba ham yetarli darajada hisobga olinmaydi, bu esa kasbiy ta'lim yo'nalishlarining o'ziga xos jihatlarini baholashda chuqurlikning yetishmasligiga olib keladi.

Ikkinchidan, baholash mezonlari ko'p hollarda sifat ko'rsatkichlarini son jihatidan ifodalashga (masalan, bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanganlik darajasi, amaliyot bazalarining zamonaviyligi, pedagoglarning malaka oshirish ko'rsatkichlari) yetarlicha moslashtirilmagan, natijada baholash subyektiv tavsifga ega bo'lib qolmoqda.

Uchinchidan, ekspertiza natijalarini qayta ko'rib chiqish (apellyatsiya) mexanizmining murakkabligi hamda raqamli platformalarda ma'lumotlarning o'zaro mosligini tekshirish tizimining zaifligi aniqlandi. To'rtinchidan, ekspertlarning uzluksiz malaka oshirish tizimi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan bo'lib, bu ularning yangi ta'lim texnologiyalari va xalqaro tajribalar bo'yicha bilimlarini yangilab borishiga to'sqinlik qiladi.

3. Ekspertiza sifatini oshirish bo'yicha ilmiy-metodik yondashuvlar

Tadqiqot natijalari asosida ekspertiza sifatini oshirishning quyidagi ilmiy-metodik yo'nalishlari taklif etiladi.

3.1. Kriterial-kompetentli baholash modeli

Ushbu model asosida har bir akkreditatsiya mezoni bo'yicha aniq indikatorlar, ularning vazn koeffitsientlari hamda dalillarga asoslangan baholash shkalasi ishlab chiqiladi. Model ekspert xulosasining subyektiv ta'sirini kamaytirib, natijalarning qiyoslanuvchanligini ta'minlaydi. Misol uchun, «pedagog kadrlar salohiyati» mezoni doirasida malaka toifasi, ilmiy daraja, malaka oshirish kurslari soni va amaliyotda ishtiroki kabi indikatorlar alohida baholanib, yakuniy integral ko'rsatkich hisoblanadi.

3.2. Ekspert kompetentligini boshqarish tizimi

Ekspertlar reyestrini shakllantirishda uch bosqichli tizim taklif etiladi: (1) dastlabki saralash — sohaviy ta'lim va ish tajribasi mezonlari asosida; (2) sertifikatlash — maxsus tayyorgarlik kurslari va sinov imtihonlari orqali; (3) davriy attestatsiya —

har ikki yilda kamida bir marta kasbiy bilim va ko'nikmalarni qayta baholash. Bunday tizim ekspertlarning malaka darajasini muntazam ravishda nazorat qilish imkonini beradi.

3.3. Raqamli ekspertiza platformasi

Akkreditatsiya jarayonini elektron platforma orqali avtomatlashtirish ekspertiza sifatini oshirishning muhim vositasidir. Platforma orqali hujjatlarning dastlabki tahlili sun'iy intellekt algoritmlari yordamida amalga oshirilishi, ekspertlar faoliyatining raqamli izi (audit treyl) saqlanishi hamda manfaatlar to'qnashuvini avtomatik aniqlash tizimi joriy etilishi mumkin. Bu esa inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi va jarayonning shaffofligini oshiradi.

3.4. Ko'p bosqichli nazorat va monitoring mexanizmi

Ekspertiza natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida ichki va tashqi nazorat mexanizmlarini uyg'unlashtirish zarur: birinchi bosqichda ekspertlar guruhining o'zaro taqrizlashi, ikkinchi bosqichda mustaqil nazoratchi tomonidan tanlab tekshirish, uchinchi bosqichda esa akkreditatsiya yakunlari bo'yicha muntazam monitoring va tahliliy hisobot tizimi yo'lga qo'yilishi lozim.

Yuqorida ko'rib chiqilgan yo'nalishlar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan (1-jadval).

№	Yo'nalish	Kutilayotgan natija
1	Kriterial-kompetentli baholash modeli	Baholashning obyektivligi va qiyoslanuvchanligi oshadi
2	Ekspertlar reyestrini uch bosqichli boshqarish	Ekspertlar malakasining barqaror yuqori darajada saqlanishi
3	Raqamli ekspertiza platformasi	Inson omiliga bog'liq xatolarning kamayishi, shaffoflik
4	Ko'p bosqichli nazorat va monitoring	Ekspertiza natijalarining ishonchliligi mustahkamlanadi

1-jadval. Ekspertiza sifatini oshirish yo'nalishlari va kutilayotgan natijalar

Xulosa va tavsiyalar

O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazishda ekspertiza sifatini oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Bunda mezonlarning ilmiy asoslanganligi, ekspertlarning kasbiy kompetentligi, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi hamda nazorat-monitoring tizimining mustahkamlanishi o'zaro uyg'unlikda amalga oshirilishi lozim.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

— akkreditatsiya mezonlarini sohaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda indikatorlar asosida qayta ko'rib chiqish;

- ekspertlarni tanlash, sertifikatlash va davriy attestatsiyadan o'tkazish tizimini normativ jihatdan mustahkamlash;
- akkreditatsiya jarayonini to'liq raqamlashtirish va sun'iy intellekt asosidagi dastlabki tahlil tizimlarini joriy etish;
- ekspertiza natijalari bo'yicha mustaqil apellyatsiya va monitoring kengashini tashkil etish;
- ekspertlar uchun malaka oshirish dasturlarini xalqaro tajriba asosida muntazam yangilab borish.

Ushbu tavsiyalarning amaliyotga tatbiq etilishi o'rta maxsus va kasbiy ta'lim sifatini baholash tizimining ishonchliligini oshiribgina qolmay, umuman ta'lim sifatini ta'minlash borasidagi davlat siyosatining samaradorligini ham mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim muassasalarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish tartibi to'g'risidagi qarori.
3. Allaberganov R. Ta'lim sifatini ta'minlashning zamonaviy modellari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2023.
4. Karimov Sh.S. Kasbiy ta'lim sifatini baholashning xalqaro tajribasi. — Toshkent: Ilm-ziyo, 2022.
5. OECD. Quality Assurance in Vocational Education and Training: International Approaches. Paris: OECD Publishing, 2021.
6. UNESCO-UNEVOC. Accreditation and Quality Assurance in TVET Institutions. Bonn, 2022.
7. Normatov B.A. Ta'lim menejmenti va sifat nazorati. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2024.